

यथाऽङ्गुलः" भा० वि० २७० । "व्याख्येयसमाचारं
चरन्तं कृतके पयि" भा० आनु० २६०७ श्लो०
"कश्चिन्न कृतकैर्दूतैरित्यादि" कश्चिद्व्याययब्दे दर्शितम् ।
"कृतकं कामिनि पुष्पुने मृगाण्या" भाषः । श्विङ्खलवणे
न० अमरः ।

कृतकर्म्मन् लि० कृतं कर्म्म येन । १८६ चतुरे कार्यक्षमे
हेम० । २ कृतस्वकार्ये च "यावदस्तं न यात्येष कृतकर्म्म
टिवाकरः" रामा० । कर्त्तव्यताग्रन्थे ३ परमेश्वरे पु० ।
"इन्द्रकर्म्मा महाकर्म्मा कृतकर्म्मा कृतागमः" विष्णु स०
"कृतमेव न कर्त्तव्यं किञ्चित् कर्म्मास्य विद्यते धर्म्मा-
त्मकं कर्म्म कृतं वा कृतकर्म्मा" भा० । कृतकार्यं कृतकृ-
त्यादयोऽप्यत्र लि० "समूहकार्यं व्यायतान् कृतकार्यान्
विभज्येत्" या० श्रु० । "यद्येष्टं गम्यतां तत्र कृतकार्यायं
त्वया" भा० आनु० २८६२ श्लो० । "कृतकयोर्विधिर्भक्ष्ये न
वर्जयति तस्य ताम्" भाषः । पञ्चसत्त्वयादिसूक्ते
संन्यासिनि । "ज्ञानाभ्युत्थेन दम्पस्य कृतकत्वस्य योगिनः ।
नैकास्ति किञ्चित् कर्त्तव्यमस्ति चेन्न स तत्त्ववित्" इत्युक्त्वा
तस्य समाप्तकत्वत्वात्तथात्वम् "कृतकत्वस्तु संन्यस्य स्वात्म-
मावरतिर्भवेत्" । अकृतकत्वोहि मृत्योर्विभेति यथाह
"प्रायेणाकृत्यकृतत्वान्मृत्योर्द्विजते जनः" इति ।

कृतकाल लि० कृतः कालः समबोधेन । १ कृतावधौ शिष्यादौ ।
कर्म्म० । २ कृते समये पु० "कृतशिलोऽपि निवसेत् कृत-
कालं गुरोर्द्विहे" या० कृतसमयादयोऽप्यत्र [च त्रिका०]
कृतकोटि पु० कृता कोटिं येन । १ काश्यापञ्चमौ २ उपवर्गपञ्चमौ
कृतक्रिय लि० कृता क्रिया येन । कृतनित्यादिकार्यं "विप्रः
शुध्यत्यपः स्मृष्टा क्षत्रियो वाहनायुधम् । वैश्यः प्रतोदं
रक्षीन् वा यष्टिं शूद्रः कृतक्रियः" मनुः ।

कृतक्षय लि० कृतः क्षयः समयो येन । लब्धापकाशे । "तसुतङ्कः
प्रत्युवाच कृतक्षय एवास्ति शीघ्रमिच्छानि यद्येषपक्षमद्रस-
पक्षतम्" भा० आ० २४० । कृतसमयादयोऽप्यत्र
कृतघ्न लि० कृतं हन्ति हन-टक् । कृतोपकारस्य उपकारके
"शरणागतदीनस्त्रीहिंसकान् संवसेन्न त । चोर्ष-
व्रतानपि सदा जगन्मसहितानिमान्" या० श्रु०
"बालघ्नांश्च कृतघ्नांश्च विशुद्धानपि धर्म्मतः । शरणा-
गतघ्नान् च स्त्रीघ्नान् च न संवसेत्" मनुः
"कृतज्ञानाह स्फुटपुराणम् "भर्त्तृपिण्डापहर्त्ता च
पिण्डपिण्डापहारकः । तस्मादुद्वृत्तत्वा विद्याश्च दाक्षिण्यं
न प्रयच्छति । शतान् क्षयश्च योद्वेष्टि यश्चैतान् पातये-

द्धरः । कृतस्य दीपं यदति सकामाच्च करोति यः । न
अरेन्न कृतं यच्च व्यान्नमान् यस्तु दूषयेत् । सर्वास्मान्-
घिभिः साहं कृतज्ञानमवीकृतुः" "ब्रह्मणे च सुरापे च
चौरे च गुरुतल्यगे । निष्कृतिर्विहिता सङ्गः कृतज्ञे
नास्ति निष्कृतिः" । "तस्मात् पित्रादिगुरोः कृतस्य सत्
कर्म्मण्यदति शेषः । सकामाच्च करोति उपक-
र्त्तुं निति शेषः" प्रा० त० रघुनन्दनः ।

कृतज्ञोपाख्यानं न० कृतज्ञविशेषस्योपाख्यानम् । भारतशान्ति
पर्वान्तर्गते १६८ अध्यायमारभ्य १७२ अध्यायपर्यन्ते
पन्थे नाडीजङ्गमब्दे विवृतिः । "कृतः कृतघ्नस्य ययः
कृतः स्थानं कृतः सुखम् । अन्नजेयः कृतघ्नोहि कृ-
तघ्ने नास्ति निष्कृतिः । मितद्रोहो न कर्त्तव्यः पुरुषश्च
विशेषतः । मितभुक् नरकं चोरमनन् पतिपद्यते ।
कृतघ्नेन सदा भाव्यं मितकार्येण चैवह । मिताञ्च लभते
सर्वं मितात् पूजां लभेत च । मिताङ्गो गांश्च मुञ्जीत
मितेणापत्तुं सच्यते । सत्कारैस्तमैर्मितं पूजयेत्
विचक्षणः । परित्याज्यो बुधैः पापः कृतघ्नो निरप-
त्तपः । मितद्रोही कुलाङ्गारः पापकर्म्म नराधमः ।
एष धर्म्मभृतां श्रेष्ठः प्रोक्तः पापो मया तव । मितद्रो-
ही कृतघ्नो वै किंभूयः श्रोतमिच्छसि" । भा० आ० १७२४०
कृतच्छिद्रा स्त्री कृतं छिद्रं यस्याम् । कोभातकीलतायाम् ।
राजनि० ।

कृतघ्न लि० कृतं कृतोपकारं जानाति ज्ञा-क । १ कृतोपकार
ज्ञातरि २ तत्प्रत्युपकारके । "कृतघ्नेन सदा भाव्यम्"
भा० शा० १७२ अ० १ कुकुरे पु० मेदि० स्त्रियां जातित्वेऽपि
संयोगोपधत्वात् टाप् । कृतं कार्यं जगत् जानाति
ज्ञा-क, कृतं कार्यं ज्ञात्मा यस्य वा । ४ परमेश्वरे पु०
"महर्षिः कपिलाचार्यः कृतघ्नो मेदिनोपतिः" विष्णु स०
"कृतघ्नतामस्य यदस्ति सम्मदः" किरा० ।

कृतता स्त्री कृतं लायते ला-क । लायमाणालतायां राजनि०
कृतदास पु० कर्म्म० । एतावत्कालं तद्दास इत्यभ्युगमते
पञ्चदासदासान्तर्गते दासभेदे दासाश्च पञ्चदशविधाः
मिता० दर्शिता यथा
"गृहजातस्तथा क्रीनो लब्धोदायादुपागतः । अनाका-
लभतस्तद्दासः । स्वामिना च यः । मोक्षितो मङ्ग-
तयर्षाद्युत्प्राप्तः पथोजितः । तवाहमित्युपगतः प्र-
व्रज्यावसितः कृतः । भक्तदासश्च विज्ञेयं कायैव बद्धा कृतः ।
तिक्रिंता चात्मनः शास्त्रे दासाः पञ्चदश स्मृताः" या० ।